

КОНЦЕПТУАЛЬНО-АНАЛІТИЧНА СИСТЕМА КОМПЕТЕНЦІЙ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙ ЗРОСТАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

У статті розкривається філософія бачення системи компетенцій формування інноваційного зростання інтелектуального потенціалу суспільства на підґрунті розбудови громадянського суспільства на теренах творчої ініціативної економічної діяльності усіх суб'єктів суспільства.

Ключові слова: інтелектуальний потенціал, творча діяльність, економіка, економічний механізм, біоенергосистема, природа свободи.

Треба любити життя як творчість, як плін до кращого майбутнього. Навчійся пізнавати життя і усвідомлювати пізнане. Любить вчитися у життя — не тільки у школі чи ВНЗ — це обов'язкове.

Важливо вміти вчитися, навчатися — це первинне, а вчитися в інших людей — це те, що мотивує до кращого життя.

Без пізнання невідомого, без усвідомлення пізнаного, без подальшого наукового обґрунтування усвідомленого посилити інтелектуальний потенціал людини майже неможливо.

Творіть життя! Проектування бажаного — то і є майбутнє!

У зв'язку із зростанням вагомості потенціалу людини та його впливу на господарську діяльність суспільства все гостріше постає питання «Чи є суспільне господарство функцією людини, наслідком її природної функції щодо ініціативної економічної діяльності, чи людина є функцією господарства, як наслідку її ініціативної економічної діяльності?».

Вікове ставлення до людини як феномена Природи з її природною біоенергетичною функцією щодо ініціативної творчої діяльності у сьогоденні повертається надзвичайно новою стороною, що полягає у філософському урозумінні: чи є людина річчю, біоб'єктом, біоенергосистемою, тлумачення чого слід шукати в безособовому об'єктивному світі речей, що і визначає саме господарські процеси як такі, або ж, навпаки, останні самі впливають із природи господарюючого суб'єкта — біоенергосистеми — і породжуються її ініціативною творчою діяльністю — кожного і в сукупності. Така загальна постановка питання значною мірою і зумовлює філософський підхід до розв'язання проблеми інтелектуального потенціалу як підґрунтя зростання на засадах творчої діяльності, наслідком якої є економічна складова.

Хіба ж може хтось заперечувати, що і сьогодні, як і 200–300 років тому, найважливішою рисою суспільної свідомості є її економічний механізм, що ініціативна творчо-економічна діяльність людини як вираження взаємодії людини як біоенергоінформаційної системи і природи як біоенергосистеми спрямовується духовно-моральними цінностями: здатністю до свідомого мислетворення та зростання інтелекту.

Поринаючи у сутність взаємодії біоенергоінформаційної системи – людини – і біоенергосистеми – природи, можна помітити, що в основі і людини, і природи є біоенергетичні, тобто надприродні, процеси, які ще мало пізнані.

Ось чому людина як суб'єкт діяльності і тільки людина має можливість синтезу природних функцій: свободи і ініціативи та ще їх необхідності.

То ж, мабуть, не випадково, людина – суб'єкт діяльності, який ще в філософії Канта характеризується антиномією свободи і необхідності, що усвідомлюється як протилежність безмежної потужності свободи хотіння і немочі свого діяння.

Природа свободи – то є абсолютність і безмежність прагнень кожного. А подолання меж між свободою хотіння і неміччю свого діяння може відбутися тільки через творчу ініціативну діяльність, що полягає в трудовому господарському впровадженні суб'єкта в об'єкт існуючої соціально-економічної формації. Причому стихія природи для людини виступає як необхідність і, в той же час, залежить від її процесів. А суб'єкт в силу природи своєї свободи весь час прагне через розвиток продуктивних сил соціально-економічної формації і зростання свого багатства підкорити весь світ своїй волі, зробити його прозорим, а з механізму природних процесів зробити соціальний механізм суспільної формації як продовження свого власного фізичного тіла.

Принципово, природно, людина може хотіти і хоче всього і навіть в своїй уяві може все. Вона може в своїй уяві бути подобою Божою і представником Вищого Розуму і брати участь в «обробітку садів Едему», і в той же час може – і робить це – занепастити, згубити землю, ставши сама плоттю або знаряддям «диявола», що буває частіше. Причому в своєму людинобожному і миробожному вигляді може творити «зле». За власною її уявою, могутність людини є лише засобом її свободи і в той же час знаряддям її свободи.

Сьогодні «економізм» став «партійною догмою соціал-демократів» і подібних, до них світоглядною філософською базою науки про господарство і господарювання з позицій політичної економіки. Ось чому, як і не одне століття тому, завдання науки в цілому полягає в тому, щоб розбити, розвінчати цей наївний догматизм, зробити предметом особливого філософського дослідження ініціативну творчу економічну діяльність суб'єктів суспільної формації як природного феномена життєтворення і як підставу до зростання інтелектуального потенціалу суспільства. Бо та або інша філософія господарювання, яка встановлює принципи і дає орієнтири економічного зростання, не є результатом наукового узагальнення, а привноситься до науки а рїогї, зумовлюючи той або інший характер її висновків, що робить можливим для неї філософсько-дискусійний перегляд її апріорно-світоглядних основ.

У сьогоденні більшість владних структур різних держав, різні партії, угруповання чомусь в основі своєї діяльності посилаються на «демократію», «демократичні постулати» і т. ін. Але! Що ж воно таке ця «демократія»? Що в своїй основі приховує? Яка її природна складова? Якщо одним оком зазирнути у різні словники, то можна помітити одне і те ж: «demos» – народ, а «kratos» – влада. Тобто дослівно: демократія – це народна влада. Але чомусь за основу взяли «принцип організації колективної діяльності на підставі участі в ній усіх членів суспільства, регіону, підприємства, товариства». А куди ж подівся принцип народовладдя?

То ж чи не доцільніше нам розглядати суспільну формацію, її улаштування як результат творчої ініціативної економічної діяльності її суб'єктів, як синтез їх свободи і її необхідності?!

То ж чи можемо ми і чи маємо підстави з позицій особистості і функціонуючої соціально-економічної формації, з позицій свободи і творчості особистостей, що наповнюють існуючу соціально-економічну формацію, ототожнювати і

прирівнювати чи порівнювати природно існуючі процеси, спонукаючись аж до «соціологічного детермінізму» – соціологізму в економіці?

Усі соціологічні і політологічні поняття і так звані «законои» мають схожість з методами статистики. С. Булгаков на початку ХХ століття в праці «Філософія хозяйства» говорить, маючи на увазі ці поняття [2]: «Ці абстракції можуть бути застосовані лише до характеристики сукупностей і придатні тільки ... у певних межах як статистичне середнє. Вони можуть виражати деякі рівнодіючі індивідуальних фактів, але аж ніяк не зумовлювати ці факти».

Немає сумніву, що вони належать до наслідків і аж ніяк не до причин, а тому в суворому розумінні не можуть розглядатися як «законои», що примушують сумніватися в самому існуванні цієї науки.

Критично ставиться С. Булгаков і до методів політекономії. «Для певного орієнтування, – пише він, – в явищах життя, в певному відношенні, має значення, наприклад, навіть фікція «економічної людини», вироблена політекономією. Але якщо розглядати її через призму життя, ... виходить, як правило, повторне і прямо неправильне уявлення» [2].

Є об'єктивні підстави вважати, що всі закономірності, які описуються в соціологічних і політичних науках, мають сенс лише за умови, що в цьому комплексі явищ і причин не відбувається щось нове і що дійсність у певних межах одноманітна і раз у раз повторюється. Ні «закономірності» соціологічних наук, ні «закономірності» політичних наук, ні політекономія як наука не відкриваються в результаті еволюції природних процесів, а привносяться методологічно сукупністю розуму індивідів – біоенергоінформаційних суб'єктів соціальної формації, стаючи світоглядним підґрунтям соціального пізнання і усвідомлення пізнаного. І не дивно, що свобода і творчість кожного індивіда суспільства надзвичайною мірою ігноруються, випадають з поля зору соціальної науки, а в політології абсолютно відкидаються представниками політичних партій, блоків і фракцій, які повсюдно загіпнотизовані своєю власною методологією, своїми власними узурпованими бажаннями накопичення власного, а не суспільного капіталу.

Не має сумнівів, що межею соціального детермінізму для вченого є свобода людини. Але не в напрямі грабежів, розбою, насильства над іншими, а в напрямі свободи ініціативної творчої діяльності. Навіть і тоді, коли ця діяльність розрахована в ім'я власного добутку. Бо добробут кожного суб'єкта суспільної формації у своїй сукупності складає як раз добробут суспільства в цілому. І саме в цьому слід шукати новий вид причинності – «причинність через свободу», тобто «живу, природну причинність біоенергосистем». Але слід уявляти при цьому, що свобода ніколи не була рівнозначною випадковості, відхиленню або індетермінізму. Ось чому протиставлення свободи діяльності і діяльності через необхідність слід відносити до нового способу спричинення: діяльність через законодавство як необхідність регламентування – регулювання – і діяльність через свободу творчості. Діючи в певних рамках, людина ними послуговується, але не пасивно, механічно, а творчо.

Тож, чи не доцільніше було б вивчати джерела життя, його енергетичні закономірності, а не «що таке гроші і де їх взяти»? Звичайно, є й інші думки, і нехай будуть, – чим їх більше, тим швидше, можливо, ми прийдемо до чогось розумного. Ми не збираємось кому-небудь щось доводити, не збираємось заперечувати гроші – вже запізно, не збираємось заперечувати експлуатацію праці, чи доводити, що вона є – вона є. Наше дослідження має іншу мету: вона полягає в надзвичайній простоті підходу: чи існують у природі сили, які примножують, або могли б примножувати наші багатства? Де ці сили природи: у фізичному тілі людини чи в її душі, чи може в навколишньому середовищі, чи у космічному просторі? Чи може ще у череві матері закладається той програмний комплекс, який не розкривається до кінця життя? Скоріш, так воно і є.

Бо що таке гроші? На наш погляд, гроші – це лише металеві та папереві знаки як міра вартості ініціативної індивідуальної творчої діяльності, що виконують роль загального еквівалента. Тобто відображають загальну вартість фізичних зусиль у процесі індивідуальної творчої діяльності людини як еквівалент нею опосередкованої фізичної праці. Загалом, гроші – це міра вартості товару, яка з часом стала мірою обміну товарами, що переросла в міру накопичення капіталу, який починав «працювати», незалежно від міри опосередкованої фізичної праці. З часом, гроші стають мірою пригноблення людей чи держав іншими, більш заможними, державами. Загалом же, у міру набуття «умовної цінності», гроші, врешті-решт, стають мірою амбіцій і зневаги, ворожнечі і пригноблення, як між фізичними особами, так і державами, що породжує думку щодо глобалізації процесів розвитку як стабільності життя. Але ж це тільки так здається. Насправді ж, це все методи пригноблення і рабства. Це заходи управління соціально-економічними відносинами між державами. Концентрація влади насильства і підкорення.

Але ж, якщо виходити з положень дарвінівської гіпотези розвитку природних процесів, то все це у сукупності слід розглядати як показники розвитку і зростання в цілому цивілізацій, що існували на планеті Земля, – причому, зростання, як підтверджують дослідження, у міру зростання сукупного інтелектуального потенціалу землян, – у прямій залежності одне від одного. Тож, чи не слід, нарешті, землянам зробити висновок: шлях розвитку і зростання лежить через відмирання грошей як міри вартості фізичної праці в товарі? Бо ж сьогодні на перший план виводить показник інтелекту. Тим більш, що цей показник слід відображати не стільки в товарі, скільки у мірі пізнання природних процесів як підгрунтя стану цивілізації загалом і кожної держави окремо. До речі, якщо говорити про держави, то чи не слід розглянути і коректність цього визначення? Тим більш, що і глобалізація в основі своїй має намір розвитку єдиного громадського суспільства.

Тож, чи не доцільнішим було б розглядати не гроші, а міру інтелекту в оцінці потенціалу діяльності як такої, як основи оцінки рівня життя у всіх його аспектах. Дослідження показали, що рівень розвитку земної цивілізації дістав такого стану, коли гроші не є мірою, показником рівня життя.

Пошуки єдиної фізичної основи Всесвіту і єдиної фізичної взаємодії у Всесвіті тисячоліття залучали і залучають до себе найкращі розуми людства. В результаті чого у сьогоднішні в різних галузях знань нагромадилося в чималій кількості емпіричних фактів, які не одержали адекватної інтерпретації в рамках існуючої наукової парадигми. Більш того, відоме мереживо теоретичних проблем, рішення яких викликає цілий ряд досить серйозних світоглядних труднощів. У той же час, саме вони з давніх давен непокоїли розум людей. Людину завжди цікавили рідкісні і непоясненні явища – феномени. Але чи можуть вони мати місце в економіці? У такому разі не так вже й банально виглядає, можливо, одне з найголовніших питань сьогоднішнього «Що ж тоді таке економіка в своїй субстанції?».

«Толковый словарь русского языка» С.І. Ожегова і Н.Ю. Шведової тлумачить, що це є «сукупність виробничих відносин, які відповідають рівню розвитку продуктивних сил суспільства, домінуючий спосіб виробництва суспільної формації». А яка ж сутність виробничих відносин? То є «відносини між людьми, індивідами в процесі суспільного виробництва, обміну, розподілу і споживання матеріальних благ, основою яких є та чи інша форма власності». Тобто в основі лежить ініціативна творча економічна діяльність індивідів суспільної формації, що існує. Але, яка ж міра кожного? Як її визначити? Звичайно, кожен скаже, що є узагальнений історично термін оцінки матеріалізації фізичної праці – вартість як міра людської праці. Здається, що ми отримали вичерпну відповідь. Але ми збагнули лише суть явища, а суть – це вже субстанція. Її

треба розпізнати. Добре усвідомити пізнане. А потім науково довести, що сучасне технократичне суспільство людей поринуло у свою діяльність таким чином, що розгубило поняття суті самого себе. Зосередившись на понятті матерії як першооснови світобудови, забули, що і сама людина, і Всесвіт мають в основі своїй два види матерії, абсолютно ідентичні за фізичними властивостями, – молекулярно-корпускулярну і біоенергоінформаційну субстанцію як усвідомлену духовність.

Але оскільки з погляду класичної фізики протягом тисячоріч єдино можливим поглядом на обustrій Всесвіту був і залишається «матеріалізм» як єдино реальна наукова парадигма, а більшість «аномальних явищ» не пов'язані з безпосереднім «видимим» або «що відчувається», тобто матеріальною взаємодією, то вже на початку 70-х років ХХ сторіччя масово з'явилися в розумі вчених інтуїтивні розуміння, що в цих явищах у наявності маються певні ознаки інформаційно-енергетичного обміну. Причому феномена усвідомлення цього явища неможливо зрозуміти, враховуючи тільки розум людини. Необхідно враховувати й інтуїтивний канал сприйняття, пізнання, який, маючи класичну фізичну основу, проте логічно досить глибоко пов'язаний з тими ж поняттями «душі» і «духовності». Не маючи ніяких інших зухвалих думок, можна констатувати, що єдиним фактором, що об'єктивно є результатом глибокого матеріалістичного світогляду, є фактор пізнання і усвідомлення чисто природних процесів, що не мають і не допускають жодної містики. Звичайно, сучасний рівень знань поки що не дозволяє пояснити деякі з явищ або результати експериментів, але вже всім відомо, що науці сьогодення вже тісно в рамках пізнаного матеріалістичного світогляду старої парадигми.

Тож, чи вірне буде розуміння, що наші багатства примножуються завдяки тільки людським м'язам? Ні! Ми намагаємося з'ясувати тільки субстанцію «вартості» наших фізичних зусиль. Виходячи з наших міркувань, можна усвідомити, що «вартість» – це енергія, яку випромінює людина під час ініціативної економічної діяльності. Так! Те ж саме відбувається і у процесах будь-якої діяльності. Але відомо також, що і різної потужності. То яка ж вона, ця сама енергія? Звідки вона з'являється – тільки з наших фізичних зусиль чи її джерела у чомусь іншому?

Питання надзвичайно складне. Але найбільша складність полягає у тому, що всі суспільні процеси, їх сутність і природна енергетика приховані від наших очей грошовими знаками. Не має значення якими – гривнею чи доларом, чи євро, чи ще якимись. І що загальна криза світового співтовариства породжена саме діяльністю людей в ім'я «єдиного для всіх Бога» – грошей. Ця криза – безпосередній наслідок триумфу матеріалістичного господарсько-технічного мислення, в основі якого – ті ж «гроші» і самовпевненість самодостатнього людського розуму. Сьогодні головною парадигмою сучасної цивілізації є примат економічного початку, в основі якого – ті ж самі «гроші».

Найтрагічнішим є те, що ця парадигма однакова як на Заході, так і на Сході. І там і тут ставиться завдання за допомогою технічного розвитку максимальним чином задовольнити економічні потреби певної, більшої або меншої, частини громадян власних країн. І навіть у суперечці між соціалізмом і капіталізмом мова йшла тільки про способи здійснення цього завдання.

На Заході перемогу одержав економічний позитивізм з егоїстичними вузько національними інтересами, що має тенденцію до перевтілення, на думку німецького філософа Хесле, в економічний націонал-соціалізм. Причому визнання західної моделі ринкового господарства як домінанти не виводить те чи інше суспільство з безвиході економічної парадигми. І якщо ринкові відносини вважати центральною сферою загальної культури і сприймати це не тільки економічно, але і як зміну духовності – а це проглядається у всіх високорозвинені-

них країнах, де головним Богом є гроші, – то проблеми нашого суспільства будуть тільки збільшуватися.

До речі, і державне регулювання виробничих відносин здатне лише почасти коригувати, а не змінювати в корені стихійну суть самодостатньої ринкової системи як механізму координації соціально-економічних відносин суспільної формації.

Взагалі, якщо дотримуватися канонів класичної теорії, то «виробничі сили – це система суб'єктивних (людина) і матеріальних (засоби виробництва) елементів, що відтворюють активне ставлення людей до природи, яке полягає у матеріальному і духовному освоєнні і розвитку її багатств (цінностей), в процесі чого відтворюються умови існування людини та виконується процес її розвитку» [1].

Але ж, початок XXI століття віддзеркалив нові соціально-гуманітарні трансформації, які вимагають нових підходів щодо визначення змісту і якості виробничих сил, які б не тільки окреслювали, але й обумовлювали пріоритетні параметри глобального соціально-екологічного і духовного порядку сучасного світу та визначали б ті технологічні зрушення, що формували б підґрунтя подальшого економічного розвитку. Немає сумнівів, що ключова роль технологічного базису в процесі економічного зростання більшості країн світу є їх державним пріоритетом структурних зрушень в економіці. У той же час сфера впливу наукомістких технологій обмежується не тільки системою економічних відносин, але й такими соціально-суспільними важелями, як ВВП, обсяг промислового виробництва, зайнятість населення (величина безробіття), продуктивність праці та надійність і довговічність технологічного обладнання, а також змістом суспільної формації, яка, у свою чергу, формується і існує під впливом саме технологічних новацій.

Немає сумнівів, що саме технологічна база суспільства визначає темпи економічного зростання більшості країн світу – як тих, що вважаються провідними, більш розвиненими, так і тих, що тільки на початку великих зрушень. Саме у сьогоднішні, за такого підходу, з'явилася нова концепція, яка дістала назву «технологічного способу виробництва» як динамічної системи технологічних відносин. Вважається, що виробничі відносини у сьогоднішні, завдяки оптимізації внутрішніх виробничих процесів, трансформувалися у систему технологічних відносин, за яких характер внутрішнього їх змісту визначається характером операції чи переходу у технологічному процесі. Саме завдяки послідовним змінам у технологічному способі виробництва, визначається характер технологічного розвитку, їх вплив на структурні зрушення в економіці взагалі, завдяки чому одна система технологічних відносин на основі діалектики внутрішніх процесів переходить в іншу. Відбувається природна трансформація всієї соціально-суспільної формації.

Ключова роль технологічного фактора в процесі економічного зростання більшості країн світу сучасності матеріалізується через систему державних технологічних пріоритетів, які формують і поновлюють технологічну базу суспільства та трансформують систему технологічних відносин, що, у свою чергу, визначають характер та стратегію соціально-економічного зростання суспільства тієї чи іншої формації.

Визначаючи багатовекторність науково-дослідних і проектних розробок у сфері оновлення технологічної бази, слід відзначити, що найменш дослідженими залишаються питання їх економічної суті, визначення їх цінності та інтелектуальної власності як елементу національного багатства країни, як характеру технологічних відносин і у сфері виробничих сил, і у сфері виробничих відносин.

Виробничі відносини сьогоднішні – це сукупність технологічних, технічних та економічних відносин між членами суспільної формації, що формуються в

процесі виробництва, залежно від його характеру і рівня та відносин власності, обумовлюючи технологічну базу та соціально-економічну структуру суспільства. Це відносини, які слід розглядати не тільки як взаємодії між людьми, що є головним ланцюгом, точніше, механізмом, відносин у соціально-економічній системі, але й як відповідні взаємодії між суспільною формацією і Природою. Матеріалізація цих взаємодій формує нову концепцію технологічної бази суспільства, її виробничі сили та надає динамічності розвитку інтелектуального потенціалу, що, у свою чергу, визначає характер технологічної основи виробництва шляхом послідовної реалізації знань та зміни виробничих відносин. В результаті чого саме зміни в технологічній базі суспільства мотивують зміни в соціально-економічній системі тієї чи іншої суспільної формації, що базується на підґрунті технологічного способу виробництва як динамічної системи технологічних відносин.

Таким чином, ми отримуємо можливості проектування концепції регулюючих параметрів розвитку моделей соціально-політичних і соціально-економічних систем, що можуть водночас урахувати виробничий потенціал суспільства і виробничі відносини людей, технологічну базу і соціально-політичні та соціально-економічні підґрунтя, екологічні суб'єктивні і суб'єктивні фактори розбудови соціально-суспільної формації, невід'ємною часткою якого є моральний та духовний імператив. При цьому поступальний розвиток соціо-суспільної формації тієї чи іншої цивілізації є основною соціально-економічною закономірністю соціо-культурної динаміки розвитку. Це говорить про те, що такий вид складних саморозвиваючих систем не можна розглядати з відривом від інших навіть, на перший погляд, малозначущих факторів зовнішнього впливу чи індивідуальних підходів.

Науково-технічна революція сучасності пропонує шлях до громадянського природного суспільства та суспільного виробництва у технологічному відношенні незрівнянно більш складного, ніж попереднє чи навіть сучасне у найбільш розвинених країнах. Непомірно зростають вимоги до професійної компетентності і соціальної відповідальності не тільки тих, хто працюють в тій чи іншій сфері виробництва, обслуговування, соціо-культурній, освітянській чи охорони здоров'я, але всіх до одного членів суспільства навіть дітей і немовлят як складових загального інтелектуального і соціокультурного потенціалу суспільної формації. А обмін виробничою, соціальною і економічною інформацією, виходячи з сукупності технологічної бази, стає все більш глибоким, значущим та багатогранним. Щоб успішно функціонувати, така складна соціально-економічна саморозвиваюча суспільна система має потребу в універсальному багатогранно підготовленому робітничові чи службовці, що має знання у своїй професії та наукове світопізнання.

Намагання людини пізнати та зрозуміти закони, за якими регулюється її життя, ніколи не припинялися. Але все ж таки «істина» знаходилася за маревом, що покривало таємницею вищі наміри від усвідомлення матеріального людинною. Тож усвідомити «істину» здатні лише ті, що мають здатність керувати своєю свідомістю та пізнавати свій внутрішній світ, а не блукати у зовнішньому.

У неусвідомленні матеріальних відчуттів людини і знаходиться «ключ» до розкриття лаштунків істини. То хіба можна сумніватися у тому, що той, хто говорить, нічого не зрозумів від пізнаного, а той, хто щось пізнав, не говорить. Пізнане і усвідомлене ще не сформульоване, бо воно не має ще наукового обґрунтування, не матеріалізоване в планах, що наповнюють сенсом всі матеріальні слова і символи.

Але символи — це лише «ключ» до завіси, за якою знаходиться істина. Як правило, завіса так і залишається невідкритою, тому що все, що знаходиться поза нею, залишається непоміченим.

Тож, якщо ми спроможні усвідомити, що усі «ключі», усі матеріальні символи – це лише прояв, уявлення, це лише додаток до великого «першого і фундаментального закону» природи і істини, ми зуміємо відтворити уяву, яка дозволить нам проникнути за завісу.

Автентичний учень прочитає і між рядками та оволодіє мудрістю. Тому, у кому живе світло, відповідь мудрість, що занотована в словах і скрижалах.

А слова і скрижалі нетлінні, незнищенні, бо вони наділені високоенергетичною субстанцією стійкості до будь-яких природних впливів матеріального світу. Іншими словами, їх «атомна структура» зафіксована і не підвладна жодним змінам. У цьому відношенні, вони порушують матеріальний «закон іонізації». Але вони відповідають тональності хвиль мозку, виокремлюючи відповідну ментальну вібрацію у читача, здатного логічно мислити, матеріалізуючи, таким чином, закодовану інформацію. Системність інформації у словах і скрижалах, як мудрість у вигляді опанованої інформації, вміщує у собі як основу надбання минулих цивілізацій.

Мудрість же як масив опанованої інформації про стан минулого примножується у читача, який читає з відкритими очима і світлим серцем, у сотні разів. Читайте, вірте чи не вірте, але читайте. І вібрації вашого мозку відлунням пройдуть у вашій душі.

У цьому суть і сутність Вселенської Гармонії.

На підґрунті власного досвіду ми розуміємо, що красиві слова не нагодують, красивими словами «ситий не будеш» і здивувати когось красивими словами майже неможливо.

То що ж ми маємо: живемо як живемо, як усі навколо. Тобто живемо «за течією», з надією, що нам поталанить більше. А якщо ні – то така вже наша доля. І при цьому кожен вважає себе розсудливою людиною із здоровим розумом.

Але вважати, що все обумовиться саме по собі, є не гідним людини із здоровим глуздом. Тож треба здобувати здоровий глузд як рівень, який уособлює в собі цілий набір компетенцій, що мотивують здатність людини працювати успішно в різних умовах повсякденного життя, забезпечуючи собі свободу вибору рівня і якості життя.

Отже, щоб жити красиво, слід учитися не красиво говорити, а набувати цілого ряду компетенцій як мотивованих здатностей до виконань цілої низки відповідних видів діяльності. Тільки відповідна праця відтворює красиве і якісне життя. Тож, давайте, будемо вчитися жити красиво.

Сьогодні визнає, що інноваційна діяльність у галузі удосконалення технологічної бази для складних саморозвиваючих соціально-економічних систем є одним із стратегічних факторів розвитку, основним чинником стратегії як держави в цілому, так і окремих підприємств різного підпорядкування і форм власності. В основі занепаду і зростання національної економіки лежать не економічні показники і соціальні фактори – вони є похідними, – а техніко-технологічний потенціал виробничих сил [6]. Ось чому головним фактором функціонування складних соціально-економічних саморозвиваючих систем є не статична конкуренція між суб'єктами виробництва чи країнами, а потенціал виробничих відносин через конкуренцію з боку нових виробів чи послуг, що базуються на нових технологіях як результат творчого використання сукупного потенціалу суспільства, галузі, підприємства, фірми. Саме інноваційна діяльність через удосконалення, виготовлення, впровадження та використання прогресивного обладнання на підприємствах створює необхідні умови процесам пошуку та розробки новітніх технологій, що, у свою чергу, трансформують виробничі відносини через системи організації виробництва та удосконалені методи управління ним. Таким чином, процеси безперервного та прискореного техніко-технологічного та організаційного оновлення суспільного вироб-

ництва через трансформацію виробничих сил є незворотними та мобілізуючими весь інтелектуальний потенціал у відтворенні виробничих відносин.

При цьому слід зазначити, що фізичне спрацювання технічних засобів виробництва відступає на задній план порівняно з моральним старінням втілених в них знань. Протягом декількох років використання, а іноді уже під час будівництва чи створення підприємства, що має випускати це обладнання, старіють і техніка і технології. Процес охоплює не тільки уречевлені в технологічному обладнанні, у виробничих силах загалом, а й живі знання, носієм яких є творча ініціативна діяльність кожної людини, що не може не позначатися і на виробничих відносинах.

У безперервний цикл оновлення предметно-речових та суб'єктно-особових виробничих сил науково-технічна революція на кожному із своїх переходів трансформує і виробничі відносини. У сьогодення ж вона внесла безпрецедентну інверсію: уперше в історії соціально-економічного розвитку темпи зміни поколінь техніки (виробничі сили) стали стрімко випереджати темпи зміни поколінь працюючих (виробничі відносини), що не може не викликати диспропорції оновлення та розвитку. Тепер вже протягом життя одного покоління людей, впродовж активної їх трудової діяльності, у передових галузях суспільного виробництва відбувається зміна декількох поколінь техніки, яка суттєво впливає на трансформацію виробничих сил. І цей процес змінює соціально-економічну сутність суспільства, трансформуючи, у свою чергу, і виробничі відносини. Опосередковані і тим більш віддалені у часі соціо-суспільні наслідки науково-технологічного розвитку не те що широкою громадськістю, але й державними інституціями та більшістю науковців повною мірою не усвідомлені. Між тим проблеми суспільно-економічного реформування, як у нас в державі, так і за кордоном, потребують нагального усвідомлення та наукового пошуку. Результати наукових досліджень за останні 5 – 6 років підтверджують, що, не розібравшись в питаннях теорії, не внесши прозорості в поняття економіки, технологічної організації виробництва та управління ним, неможливо розв'язати питання практики удосконалення взаємодії виробничих сил і виробничих відносин [5].

Розглядаючи історико-графічні цикли розвитку суспільства людей, не можливо не помітити, що так, як промислова революція не породила первопочаткові уречевлені засоби виробництва «з нічого» (за умови відсутності зразків), так і науково-технічна революція не створила виробничу силу знань на пустому місці. Але ж обидві ці технологічні за своєю суттю революції послідовно, крок за кроком трансформували існуючі, як і попередньо необхідні, умови виробництва в його відносно самостійні і визначальні фактори: перша перевтілила ручні інструменти в машини, а первинне ремесло в промислову індустрію; друга, разом з емпіричним знанням і збагаченим досвідом, трансформувала в індивідуальну творчу економічну діяльність системне використання потенціалу інтелекту, без якого практично не можливо ідентифікувати виробничі сили і виробничі відносини. Головним же наслідком цих двох революцій є те, що вони не тільки передбачили можливості, але й підготували підґрунття для третього переходу – до інтелектуальної революції, сутність якої полягає в використанні першооснови суспільного розвитку – сукупного інтелектуального потенціалу. Такий підхід формує базис нового напрямку філософської думки – філософію соціально-економічних відносин в умовах нестабільності і непередбачуваності динаміки суспільного розвитку. Якщо найбільш опосередковано давати оцінку досягненням у цьому напрямі, то слід розглядати цей підхід з позицій теорії складних саморозвиваючих соціально-економічних систем [4]. Для таких систем притаманним є поняття стану, коли система, її стан обґрунтовується у певний термін часу й обумовленому просторі. Динаміка таких систем виявляється у зміні її стану внаслідок впливу зовнішнього середовища та властивостей внутрішнього стану у певний термін. А основними засобами ви-

---

робництва є не трудові, матеріальні і фінансові ресурси, а інтелектуальний потенціал людей, їх мозок, який визнано дивовижним, непередбачуваним і неосяжним механізмом суспільного розвитку.

Принципово важливі відмінні властивості функціональних процесів самоорганізуючих систем полягають у тому, що, на тлі одноманітного збільшення чи зменшення параметрів системи можливі раптові неочікувані зміни її стану. Система зазнає впливу процесів біфуркації, а це вже притаманне катастрофі, що обумовлено нелінійними зв'язками між елементами і процесами.

Звичайно, для відкритих систем з нелійними зворотними зв'язками подібний, по суті, катастрофічний стан, як правило, значно складніший, ніж звичайний процес біфуркації з дійсно катастрофічними наслідками. Опісля проходження стану біфуркації, подальша еволюція системи перестає бути однозначною: вона функціонує по одному із значно відмінному альтернативному сценарію. Поведінка такої системи після проходження кордону катастрофи стає парадоксальною, немов би роздвоєною. Причому в діяльності цих напрямків фундаментальну роль починають набувати випадковості, другосортні фактори, з енергією, подвоєною керуючою інституцією, її людським потенціалом інтелекту [3]. Саме в такому стані знаходиться наша держава, як велика саморозвиваюча соціально-суспільна система, де головну роль відіграють другорядні впливові політичні процеси – партій і окремих політиків. І нічого «гріха потайки тримати», вони сьогодні відіграють головну роль і справляють вирішальний вплив на перехід системи на той чи інший еволюційний, як правило, підроблений, фальшивий сценарій. І відбувається це тільки тому, що в царині критичної точки цим другорядним, надуманим процесам ніщо і ніхто не заважає, а соціально-економічна, політична, культурна система втратила стійкість, вийшла із режиму самоуправління.

У повсякденному житті люди все частіш і частіш зіштовхуються з ситуаціями, які потребують від нас все нового рівня пізнання можливого та усвідомлення необхідного для прийняття кваліфікованих, оптимально ефективних управлінських рішень, від яких залежить гідний вихід із тої чи іншої ситуації. Досвід пізнання можливого та рівень усвідомлення необхідного неможливо визначити кількісними показниками – це більш біоенергоінформаційна субстанція, яка нас огортає, нами керує, нас удосконалює, змушує жити в будь-яких умовах, доки функціонує програмний комплекс кожного із нас – мозок.

Вивчаючи досвід минулих століть, ми усвідомлено розуміємо, що благополуччя існування кожної країни, її розвиток, а також розвиток тієї чи іншої соціально-суспільної формації історично формувався на рівні використання природних, трудових і матеріальних ресурсів у сукупному інтелектуальному потенціалі цих країн. Прогнозуючи майбутнє, ми все частіше переконаємося, що ці ресурси з кожним кроком вперед втрачають своє значення.

Зростає лише сукупний інтелектуальний потенціал суспільства, плюс рівень сукупних знань соціально-суспільної формації. У сьогоденні не тільки високорозвинені країни, але й ті, що намагаються ними стати, все більш і більш конкурують не якістю товарної продукції, яка теж має достойне значення, а рівнем сукупних знань суспільства. І саме це стає новим «полем суперечки» як для країн, так і для їх суб'єктів виробництва.

З боєм і жалем в душі високоінтелектуальні вчені України намагаються осмислити те, що не піддається усвідомленню: маючи багатющі природні ресурси, золоті руки працюючих, найбагатші можливості великих інвестицій в розвиток – і бути державою «третього світу», і все це тільки через те, що державою керують низькоінтелектуальні безграмотні себелюби – люди, які ніяк не можуть усвідомити, що вирішальним фактором виживання, стабілізації і розвитку є першокласні виробничі сили на основі новітніх технологій та високо впоряд-

ковані виробничі відносини на основі інтелектуального потенціалу і духовності – це наші творчі люди та їх рівень знань.

Для України все залежить лише від уміння скеровувати в необхідне річизне роботу умів – того самого дивовижного і неосяжного механізму, який може швидко і надійно розробляти та запускати у виробництво нові і нові першокласні моделі і виробничих сил, і виробничих відносин, які здатні забезпечити не рух, а стрімкий політ у майбутнє.

Розробляючи на цій підставі соціосинергетичні моделі, у повній відповідності матеріалістичному розумінні історії, ми, водночас, отримуємо можливість враховувати достатньо повну сукупність факторів, роль кожного з яких на тому чи іншому відрізку історичного буття може бути різною, залежно від конкретних умов. Але в повній сукупності стратегічного бачення вони дозволяють проєктувати динамічні моделі соціокультурного і економічного розвитку. Відтворюючи складний синтез процесів, ми отримуємо можливість реалізації саморозвитку соціально-суспільної системи у повній відповідності філософії розвитку С.Н. Булгакова, згідно з його «Філософією хозяйства» [2]: «... зробити справжнім центром еволюційних моделей безпосередньо саму людину, з її творчою самобутньою індивідуальністю».

Отже, потрібна методологія, яка дозволяла б програмувати найбільш ефективні сценарії соціокультурного розвитку, головним критерієм оцінки яких був би інтелектуальний потенціал. Бо уже сьогодні у високорозвинутих країнах сукупний інтелект суспільства становить основну частку національного валового продукту та виступає в ролі головної складової виробничих сил і виробничих відносин. І саме через це проблема створення умов і конкретних механізмів оперативного перевтілення сукупного інтелектуального механізму в інтелектуальний капітал як фундаментальної основи розвитку суспільства є надзвичайно актуального, пріоритетного значення державним інноваційним соціосупільним завданням. Причому мається на думці не створення якоїсь інституції управління, а національна ідея всезагальної інноваційності, як «образ думки», який стосується кожного і усіх, інноваційність всього і скрізь на основі уявлення, натхнення, неповторності, творчої ініціативи, інноваційність на основі сукупного інтелектуального потенціалу як технологічної бази зростання та відтворення самого сукупного інтелектуального потенціалу суспільства, його виробничих сил, як технологічної бази виробничих відносин на основі духовності та толерантності. Це означає, що інноваційність повинна бути у більшості аспектів діяльності і не тільки кожного індивідуума, а і всього підприємства, організації, фірми.

Тож, якщо ми маємо намір зрівнятися з високорозвиненими країнами у їх розвитку і обійти їх, ми повинні переглянути своє ставлення і до організації виробничих сил, і до управління виробничими відносинами, і до координації темпів зростання і розвитку. Для цього нам необхідна інноваційність на всіх рівнях, слід переглянути усі аспекти нашої діяльності: нашу місію, нашу стратегію, темпи використання як запозиченого, так і накопиченого власного досвіду, шляхи найбільш раціональної і ефективної роботи. Змістом усього цього є переосмислення того, що і як ми робимо, моделювання нових підходів до нашого життя, створення умов конкурентних переваг як у виробничих силах, так, ще більше, у виробничих відносинах. Тим більше, що досвід у цьому напрямі у нас є власний.

Необхідно відзначити, що революційні перевтілення соціально-суспільних систем в період їх розвитку виникають періодично протягом тисячоліть: і коли з'являлись електрострум та двигун внутрішнього згорання, і коли з'являлись телеграф, радіо, телефон та телевізор, і коли з'явилися оргтехніка, комп'ютер та інформаційні технології, і в періоди розвитку ринкових відносин тощо. І кожен раз суспільство піддавалось серйозним змінам в організації виробничих сил та в системах оперативного управління виробничими відносинами. Причому органі-

---

зайня структура виробничих сил завжди розглядалася як пасивна статистична характеристика внутрішнього наповнення системи організації суспільства, що формувалася в період століть його розвитку. При цьому процеси реструктуризації пов'язувалися з реформуванням технологічної бази, впровадженням нових організаційних, інформаційних та управлінських технологій, що суттєво позначалося і на внутрішньому укладі суспільства, на його місці у зовнішньому середовищі, на його зв'язках із зовнішнім середовищем.

Ось тут треба відзначити, що будь-яка організація як соціально-суспільна система, а також організація як технологія, як процеси, має суттєво неоднорідну внутрішню структуру за складом суб'єктів і технологій їх діяльності. Ось чому однією із основних умов існування, функціонування і розвитку будь-якої організації є наявність загальної мети її суб'єктів та кожного індивіда цих суб'єктів. Причому цілі поділяються на дві категорії: організаційні – формальні – і автономні – неформальні (непередбачувані і невизначені). Організаційні цілі саморозвиваючих систем чітко структуровані і проєктуються на основі місії організації як суспільно-соціальної системи, яка, в свою чергу, трансформується в конкретні цілі суб'єктів системи. І, таким чином, формується розгалужена система цілей: від більш загальних і довгострокових цілей, на верхньому рівні, до більш конкретних і короткострокових – на нижньому. А якщо на базі всієї сукупності цілей, як формальних, так і неформальних, спроектувати багатомірну модель, або поле цілей, де цілі будуть подані у вигляді векторної форми, то однорідність, односпрямованість, чи неоднорідність, різноспрямованість, загальної картини може говорити про ступінь конфліктності структури організації.

Аналізуючи функціонуючі соціосистеми, доцільно зробити висновок, що, по-перше, існує поле цілей, на яке потрапляють і реалізуються, як організаційні, так і автономні цілі; по-друге, організаційні цілі піддаються формалізації і проєктуються у вигляді організаційної технології, а автономні цілі, як правило, є самодостатніми (непередбачуваними і невизначеними), і реалізація їх залежить тільки від інтелектуального рівня. Отже, у разі відсутності сильної системи підтримки формальних цілей системного управління, вільний простір поля цілей заповнюється автономними цілями. Що і відбулося в соціосистемі нашої держави.

Слід підкреслити, що, завдяки спрощеній організаційній структурі, коли метою є задоволення потреб більш низького рівня – особистих, а не суспільних, – автономні цілі легше реалізуються, скоріше впроваджуються, але менш ефективні, і від них складніше позбавитися, а тому вони виводять організацію на хибний шлях, де система втрачає керуваність.

Таким чином, за відсутності структурування саморозвиваючих складних соціосистем маємо: по-перше, превалювання автономних цілей над організаційними, що перенацілює увагу з зовнішніх факторів на внутрішні взаємовідносини – система стає менш врівноваженою і менш здатною до реагування на зміни зовнішнього середовища, збільшується вірогідність прийняття не тільки неефективних, а й неправильних рішень; по-друге, превалювання силових і переговорних відносин збільшує конфліктність, як окремих індивідів, так і суб'єктів управління, управлінських інституцій і, як наслідок, знижує саму ефективність системи.

У міру розвитку виробничих сил і виробничих відносин, підвищення життєвого рівня, формування різноманітних потреб людей і переходу їх до внутрішніх ціннісних установок саморозвиваючі системи мутували, змінювали усталені форми організації та удосконалювали свою внутрішню структуру. У цьому відношенні слід підкреслити найхарактерніші фактори, що відображали внутрішній характер саморозвитку:

– провідну роль у такому творенні відіграють працівники інтелектуальної сфери, їх сукупний інтелектуальний потенціал; від них більшою мірою залежить

успіх, ніж від власників виробничих сил; вони володіють значно більшою свободою, ніж традиційно найманий персонал; вони, як правило, віддають перевагу праці не на фірму, підприємство чи організацію, а разом з нею, працювати як колеги, а не підлегли;

– виробнича діяльність суб'єктів соціосистеми перестає бути сукупністю технологічних операцій та окремих технологічних переходів, перевтілюючись в єдиний виробничий процес, в основі якого – інтелектуальний потенціал кожного і всіх; як результат, вирішальні позиції займають спеціалісти з високим інтелектуальним потенціалом, які володіють найбільш повною та адекватною інформацією щодо перебігу цього єдиного процесу;

– найважливішим елементом, що визначає єдність суспільства, організації, підприємства, фірми, стає не проста матеріальна залежність індивідів, а моральна єдність на основі духовності, яка забезпечується станом взаємної довіри.

Тож, з часом, суспільна формація, як і будь-яка складна соціально-економічна саморозвиваюча система, проходить через сутнісну трансформацію, що обумовлюється різким зростанням сукупного інтелектуального потенціалу в забезпеченні її діяльності, внаслідок чого традиційні фактори власності на засоби виробництва втрачають своє основоположне значення, віддаючи пріоритети інтелектуальному потенціалу. За такого підходу належну оцінку слід надати реальному місцю в економіці розвинених країн високотехнологічним компаніям, для яких технологічний прогрес, завдяки пониженню вартості технологій, підірвав їх позиції. Це призвело до того, що все більше і більше висококваліфікованих спеціалістів знаходять можливість втілення своїх здібностей у невеликих фірмах, що відрізняються високою мірою свободи індивідуальної діяльності, альтернативно традиційному усвідомленню економічної ефективності. Все це приводить до широкого розповсюдження структур малого та середнього бізнесу, які можуть бути організовані з мінімальними інвестиціями і основним надбанням яких є інтелектуальний потенціал та природні здібності їх засновників. Розвиток малого та середнього бізнесу потребує не поєднання основних виробничих сил, а зміни моделі виробничих відносин на основі партнерства творчих індивідуальностей, цілі яких набувають більш неекономічного характеру, а самі вони стають не стільки елементами суспільства, скільки групи. Саме ці утворення організують індивідуальну творчу економічну діяльність не на основі директив чи наказів, не на основі рішень більшості чи навіть консенсусів, а на підґрунті внутрішнього ініціативного погодження цілей та намірів індивідів. Уперше мотиви діяльності виявляються вище, ніж стимули. Це організація діяльності на основі єдності світогляду і духовності кожного, на основі використання інтелектуального потенціалу кожного і всіх у сукупності.

Озирнувшись назад, не має значення як глибоко, віртуально ми побачимо, що благополуччя тієї або іншої соціально-економічної формації історично будувалося на умілому використанні природних, фінансових і трудових ресурсів. Маючи намір поглянути вперед, можна, швидше за все, побачити, що ці чинники вже не так багато означають. Швидше за все, вони перестали бути рушійною силою – нині не можна добитися процвітання тільки за рахунок природних багатств або бути багатим, наростивши банківський капітал. Не можна бути процвітаючою країною і за рахунок збільшення щільності народонаселення. І цьому достатньо прикладів.

Так в чому ж суть знецінення історично підтверджуваних цінностей? Перш за все, чим були або є ці три кити, на яких розвивалася людська земна цивілізація?

Природні ресурси – це компоненти природи, що використовуються людиною. Принаймні, так визначає Великий енциклопедичний словник [1]. Сьогодні справа така, що величезні природні ресурси, які залучаються до сучасної людської діяльності, досягли таких розмірів, що це не просто загострило про-

блеми їх раціонального використання, але і поставили людство на грань виживання в глобальному масштабі. Про це вже багато сказано, написано, але не знайдено шляхів порятунку або ухвалення кардинальних рішень.

Фінансові ресурси – це створені людиною ресурси у вигляді капіталу, грошових знаків, що використовується для виробництва товарів і послуг і приносить дохід. На рівні промислових підприємств капітал, фінансові ресурси, – це вся сума матеріальних цінностей, речей, і грошових коштів, що використовуються у виробництві [1]. У банківській сфері – це вартість, в грошовому вираженні, що приносить додаткову вартість. Образно кажучи, фінансові ресурси в банківській системі – це гроші «в нікуди». Ось чому кризові явища сьогодення стосуються не суспільства, соціальної формації, а банківської системи, яка бачить своє спасіння тільки в пограбуванні інших.

Залишається третій «стовп» – трудові ресурси. На цьому виді ресурсів варто зупинитися детальніше. Трудові ресурси – це «поняття вітчизняної економічної науки, близьке по значенню до економічного активного населення, що враховує працездатне населення, яке володіє необхідним фізичним розвитком, знаннями і практичним досвідом для роботи в народному господарстві» [1].

Історія знає багато прикладів боротьби за те, щоб ми повірили, що всі три види ресурсів і всі багатства суспільства належать народу, і що робочі повинні володіти засобами виробництва. Сьогодні це визнано всіма і у всьому світі. Найімовірніше, що це було завжди. Завжди робочі володіли ними, просто ми, люди, не розуміли цього. Не розуміли, що не тільки і не стільки треба застосовувати мускульну силу, фізичну працю, щоб отримати додаткову вартість. У сучасних умовах, в компаніях і на фірмах розвинених країн від 70% до 85% всього, що робиться людьми, робиться з використанням своїх мізків, тобто за допомогою їх інтелекту. Світова наукова еліта стверджує, що основним засобом став людський мозок [6].

Всім відома історична фраза Генрі Форда: «Дивно, але як тільки мені потрібна пара робочих рук, я отримую усього робочого на додачу». Звичайно, Генрі Форд був не правий, він отримував не фізичне тіло, а біоенергоінформаційну систему з дивовижним і незбагненим механізмом управління – людським мозком. Час показав, що ідеально влаштований і абсолютно індивідуальний людський мозок значно перевершує традиційні засоби виробництва – сировину, робочу, фізичну, силу і грошові накопичення. Бо завдяки цій сірій речовині, люди можуть бути винахідливими, вони можуть висувати нові ідеї, ставити нові цілі і розробляти шляхи їх досягнення, міняти правила виробничих і міжособових відносин. Люди можуть бути емоційними і розсудливими, а їх дії зваженими і ефективними. Сьогодні вирішальний чинник – сама людина, її знання і уміння, набуті досвід і природні навички. І успіх бізнесу, ефективність підприємницької діяльності, результати людських відносин залежать від здібностей, знань і уміння направляти в потрібне русло безальтернативну роботу розумів. Ось чому і природні ресурси, і накопичений капітал, і фізична праця – робоча сила, в історичному визначенні, – втрачають свою значущість. Ось чому все частіше і частіше з вуст державних діячів високорозвинутих країн ми чуємо слова «про війну знань». Ось чому так звані і «сімка», і «вісімка» високорозвинутих країн останніми роками так багато уваги приділяють питанням формування єдиного освітнього і наукового простору, створення умов, сприяючих притоці високоінтелектуальних молодих людей і мізків. Курс спрямовано не на перевагу в силі і техніці, а на перевагу в рівні сукупного інтелектуального потенціалу держави.

На даний час багато учених, філософів і соціологів говорять і пишуть про необхідність подальших корінних реформ і різного роду удосконалень у сфері освіти, виховання і підвищення загального соціально-культурного рівня, про невідповідність останніх вимогам природного розвитку і надмірну технологіза-

цію нашого життя. При цьому змальована багатьма дослідниками картина глобалізуючого світу, з надуманою, так званою постіндустріалізацією, містить в собі необдуману копіюваний західний зразок, що свідомо відводить громадську думку від належного урахування реальних фактів непередбачуваної дійсності, що динамічно змінюється.

Утішно лише те, що, у міру того, як початок корінних реформ українського суспільства все більш йде в минуле, вони з сфер політичних дискусій і боротьби суспільних течій переміщуються в сферу наукового дослідження. Це вселяє надію отримати результати аналізу, як взаємозв'язків і взаємного впливу природних соціально-економічних процесів усередині нашого суспільства, так і непередбачуваних, в соціальному плані, впливів навколишнього середовища.

Із самого початку трансформація багатоукладної соціально-економічної системи суспільного облаштування нашого суспільства стратегічно мислилася як багатогранне мегакомплексне надзавдання – подальше підвищення добробуту населення, поліпшення умов його матеріального і духовного життя, розвиток соціально-культурного потенціалу. Один до одного – завдання попередньої суспільної формації.

Вирішення цих завдань обумовлювалось, в першу чергу, двома групами чисто соціально-економічних проблем: з одного боку, різкою динамізацією, у напрямку соціалізації, зростання продуктивних сил, а з іншої – вдосконаленням господарського механізму у напрямі стабілізації економіки. Що стосується першого, то акцент був зроблений на проведення глибокої структурної перебудови промислового комплексу у напрямку конверсії військового виробництва. Проте для проведення скільки-небудь осмисленої соціальної політики в умовах глобалізації світової економіки необхідно було забезпечити, як мінімум, 4% зростання національного доходу. А якщо врахувати, що можливостей зростання за рахунок залучення нових матеріальних, фінансових і людських ресурсів також практично не було, то і отримали те, що отримали, – повний розвал промислового комплексу, падіння агропромкомплексу і, природньо, не зростання національного доходу, а його негативні характеристики.

Та все ж принциповою особливістю кінця ХХ сторіччя стала зміна техніко-технологічного підходу в розвитку суспільства соціально-економічним. Мабуть, вперше в офіційній риторичній мові зайшла про активізацію людського чинника, підвищення життєвого рівня населення і його духовності як умов трансформації всієї системи суспільних відносин. Економістам, соціологам і політологам, навіть філософам, бо така постановка зачіпала ментальний рівень народу, треба було ретельніше розібратися з цими установками, наповнити їх конкретним змістом. І на практиці саме ці проблеми, а зовсім не питання структурних перетворень народно-господарського комплексу встали в центрі економічних дискусій і економічної боротьби.

Були навіть концептуально обґрунтовані нові підходи:

- по-перше, необхідність додання динамізму розвитку продуктивних сил шляхом зосередження інвестиційних ресурсів в пріоритетних секторах економіки;
- по-друге, здійснення трансформації виробничих відносин, зміна суспільно-економічної структури соціальної системи;
- по-третє, необхідність гуманізації системи суспільних відносин, подолання одностороннього технократичного підходу до вирішення соціально-економічних завдань;
- по-четверте, мотивація важливості підвищення добробуту і задоволення зростаючих потреб людей;
- по-п'яте, проведення курсу традиційних уявлень трансформації економічної суті суспільної формації;
- по-шосте, загострення полеміки про сутність нетрудових доходів і ролі держави в їх елімінаванні;

– по-сьоме, необхідність використання товарно-грошових відносин як важливого стимулюючого важеля розвитку продуктивних сил.

Можна ще стільки ж привести концептуально обґрунтованих підходів, проте всі вони мали вельми обережний характер і обов'язково супроводжувались застереженнями про змінну природу, як вартісних механізмів, так і виробничих відносин, і неприпустимість сталих товарно-грошових відносин.

Чи було це сенсаційною стратегією? Звичайно, було. Бо і для зарубіжних державних діячів і політологів, і для вітчизняних економістів і соціологів такий поворот в системі суспільних відносин з'явився повною несподіванкою. Інша справа – як надалі розвивалися події і які принципи були узяті в основу цієї стратегії.

Як і сьогодні, так і 10–12 років тому, йшлося і про необхідність вдосконалення системи розподілу з праці, що проявилось в ранній, але поверхневій децентралізації розподільних механізмів, при одночасному різкому посиленні спроб державного втручання в «оцінку справедливості розподілу», і про сутність нетрудових доходів і ролі держави в їх елімінуванні, і про те, що відхилення від існуючих принципів розподілу і господарювання можуть породити і породжують такі негативні явища, як трудова і соціальна пасивність, дармоїдство, моральний нігілізм, приховані форми перерозподілу доходів і благ, при цьому неодмінно присутні посилання на необхідність використання товарно-грошових відносин як важливого стимулюючого важеля розвитку продуктивних сил і виробничих відносин.

І все ж такі подібні розмови велися і ведуться вельми обережно і обов'язково супроводжуються підтекстом природності вартісних механізмів і неприпустимості при використанні товарно-грошових відносин припинення ролі планового початку.

Але суть проблеми – не в цьому. І навіть не в тому, що і в період економічної реформи 1965 р., і під час так званої «перебудови» 1985 р., і під час спроби виходу з кризової ситуації 1995 р. базою для подальшого опрацювання теоретичних основ соціально-економічної трансформації суспільної формації була вибрана «теорія господарського механізму», яка була і до теперішнього часу становить особливий розділ політекономії, що стала з часом одним з найдинамічнішим напрямом радянської економічної науки, яким керуються і маститі учені, і автори дисертаційних робіт, і, природно, державні інституції [5].

Суть проблеми – в тому, що для економістів, які виростили на хвилі широких і відвертих дискусій тих років, подальші роки не стали часом наукового відробітку аргументів і механізмів здійснення майбутніх господарських перетворень. Через це і сенсаційність ухвалюваних рішень, і подальші спроби перетворень і реформування економічної системи не були науково підготовленими і кожного разу «захлиналися» в своїй безпорадності. А політизування суспільної формації, у тому числі і економічної науки, привело до того, що незабаром була знайдена ідеологічна ніша і всі питання трансформації економічної системи були віддані на відкуп ідеологізованій ортодоксальній політекономії. Природно, це привело до загальної думки про необхідність «глибокого вдосконалення господарського механізму». І стали розглядати останній як самостійний об'єкт дослідження, який можна аналізувати і реформувати, решта всіх проблем основ соціально-економічної трансформації суспільної формації залишилася поза увагою учених. Логіка такого концептуального підходу дає деяку свободу аналізу і ухваленню стратегічних рішень, але і накладає жорсткі і потенційно вельми небезпечні обмеження, які неминуче повинні позначатися в майбутньому.

Таким чином, хочемо ми цього чи ні, відбулося явне зрушення у напрямі посилення популістської складової при розробці і здійсненні економічної політики. І перш за все, у формуванні і функціонуванні інститутів влади і того ж механізму управління соціально-економічною складовою. Суспільно-громадська

формація увійшла до стану, коли її вище керівництво, інститути державної влади не можуть ухвалювати оптимальні економічно ефективні рішення. Стало модним ухвалювати сенсаційні рішення, що йдуть явно врозріз з настроями громадської думки, що незабаром повинно було і вже позначається на характері і ефективності управління економікою. Суспільство увійшло до стану з нерегульованістю розділення властей. При високій політичній активності населення, що уважно стежить за подіями у владі, і умінні знаходити вихід з будь-яких ситуативних положень, уряд і інші інститути влади кожного разу виявляються заручниками популярності власних поточних, щоденних рішень, навіть якщо вони мають сенсаційний характер, не говорячи вже про сенсаційність їх декларацій і рішень стратегічного характеру.

Більш того, природним чином трансформується і характер філософії попুলізму. Наприклад, рішення початку 90-х років ХХ сторіччя про демократизацію управління економікою були попulistські сенсаційними за своєю суттю. І природно, руйнівними по своїх наслідках. Але політики, що приймали їх, були упевнені в економічній ефективності подібних заходів, в їх життєвій необхідності і виправданості. До речі, чого «гріха таїти», до такої думки відразу ж долучилася і велика частина маститих учених економічної науки.

Проте в другій половині 90-х років ситуація різко змінюється. Настрої в суспільстві, розчарованому в своїх очікуваннях швидкого підйому добробуту, зумовили, природним чином, курс на експансію соціальних програм. При цьому відзначимо, що це все – в умовах бюджетного дефіциту. Але це ж вперше наблизило керівництво держави і провідних учених до розуміння небезпеки таких сенсаційних стратегій.

А ситуація трансформувалася таким чином: усвідомивши після перших років створення нового соціально-економічного середовища небезпеку дестабілізації економічної системи держави, владні інститути вирішили прийняти заходи щодо обмеження дефіциту бюджету, обравши для цього стандартний шлях скорочення доходів на соціально-культурні заходи аж до невиконання «заробітної плати». Це не зачіпало інтереси ніяких впливових груп, структур, індивідів.

Саме такий ситуативний розвиток привів учених-економістів до дуже суттєвого питання, що стало однією з домінант подальшої політики, що істотно зачіпає і соціальну сферу, – в явному вигляді було сформовано завдання про соціальну ціну реформ, що проводилися. З економічної публіцистики про необхідність реформування господарського механізму воно було переведено в площину суспільно-громадську на офіційному рівні. Більш того, з вуст учених чітко прозвучала теза про неминучість хворобливого характеру будь-якої економічної реформи. Було акцентовано увагу на необхідності вироблення ясної програми реформ і, перш за все, швидкого вирішення проблеми бюджетного дефіциту, лібералізації економічних постулатів і формування на цій основі конкурентного середовища для вітчизняних товаровиробників.

Але, мабуть, найсенсаційнішою стратегією, що дозволяє в концентрованому вигляді охарактеризувати як політико-економічні процеси 90-х років ХХ сторіччя, так і базис, на основі якого трансформуються ці процеси в перше десятиліття ХХІ століття, є усвідомлення нових явищ: формування загального конфліктного середовища і опис причин наростання конфліктів. Цей феномен, який захопив кількісно і якісно всі верстви населення, проник у всі сфери суспільного життя і відвів розуми і політиків і учених далеко від головного шляху соціально-економічного розвитку, що пізнаватиметься не роки, а десятиліття. Бо нормальний природний розум його усвідомити не в змозі.

Все більш ясним стає, що різні соціальні угруповання, що далеко не зводяться до традиційного для офіційної соціології ділення на робочий клас, колгоспне селянство і трудову інтелігенцію, мають далеко не однакові уявлення про перспективи політичного і економічного облаштування знов сформованого

соціуму. Проблема, зрозуміло, не зводиться лише до прагнення окремих регіонів стати самостійними, повноправними державними утвореннями (Кримська автономія, Галіція, Донбас) або, тим більше, до особистих політичних амбіцій (Януковича, Тимошенко та ін.), хоча це властиво повною мірою і сьогоднішню. Набагато суттєвішим моментом було і принципово різне розуміння ними перспектив економічних і політичних реформ, майбутнього суспільного облаштування, яке повинне прийти на зміну старому. Всі ці процеси стали зовнішньою формою прояву глибинного конфлікту в сфері перерозподілу влади в умовах природної трансформації суспільної формації. З ліквідацією вертикалі влади виникла ситуація інституційної невизначеності.

В результаті боротьби за владу дуже швидко змінювалися вагові співвідношення важливості рішень, політичні чинники і аргументи зайняли домінуюче положення, тоді як міркування економічної доцільності відійшли на задній план. Економічні процеси стали заручниками політичних рішень, а економічна політика формується в результаті політичного протистояння. Сенсаційні стратегії набули віртуального характеру.

Так в чому ж суть і зміст сенсаційних стратегій?

Давайте почнемо з того, що спробуємо визначити первинне і вторинне у виразі «сенсаційні стратегії». Що є «первинне»? Найприблизніше – це рушій, те, що примушує жити, рухатись, до чогось прагнути. Відтак, в нашому випадку, це стратегії. Що таке «стратегії»? Точного визначення поки що ніхто не дав, хоча підходів до цього багато. Дамо своє визначення: стратегії – це майбутнє. Цілком пристойно. Але майбутнє можливо передбачити лише віртуально. І тільки!

У природі все влаштовано так, що або ви спостерігаєте, як щось відбувається, або визначаєте те, що відбувається. Так, у вас може при цьому виникнути спокуса розсортувати сприймане – пізнане – на деякі, на ваш погляд, вельми самостійні частини, поділити все на «чорне» і «біле». Але у природі все взаємопов'язано і взаємообумовлено. Еволюція не може мати рацію або не мати рації. Вона просто те, що вона є. Енергію природи можна використовувати для відтворення чогось, але тільки не її самої. Це людині не посильно. Енергія природи просто є! Мобільний зв'язок можна використовувати для переговорів і для ділового або іншого листування. Мобільний зв'язок просто є. А майбутнього не існує. Це лише наше віртуальне уявлення на основі усвідомлення нами пізнаного. Майбутнє – детерміноване у просторі та часі наше минуле. Воно не може бути хорошим або поганим. Воно може бути таким, яким ми його створимо!

Майбутнє, скоріше, складається із множини питань, на які все менше і менше стандартних відповідей. Єдина теорія не дає на них відповідей. Світом править різноманіття процесів. І скоріше, питання, їх різноманіття, а не відповіді визначають майбутнє. Звідси висновок: на шляху в майбутнє не варто сподіватися на різноманіття розроблених технологій – вони – минуле. Все, що вони можуть нам дати – це відповіді на наші питання. Якщо ви здатні ставити своєчасні і потрібні питання, питання унікальні, і ставити такі питання швидше за інших – ваше майбутнє гарантоване. Але знайте, що через мить вам доведеться подумати про нове питання, в ім'я стабільності вашого майбутнього. А потім про наступне, бо природний життєвий цикл складається з пізнання можливого, усвідомлення пізнаного і наукового обґрунтування усвідомленого.

Майбутнє неможливо передбачити – його можна проектувати на основі усвідомлення пізнаного, його потрібно створювати! Майбутнє народжується через інновації – не оптимізацією, не вдосконаленням відомого і не за рахунок вивчення суспільного. Майбутнє створюється тотальною інноваційністю!

Що це таке? Це образ думок всіх і кожного, всього і скрізь. І цьому немає кінця. Це щільність сукупного інтелектуального потенціалу. Інновації – це не просто питання застосування чи зміни високих технологій, машин і проце-

сів. Це сукупність процесів і аспектів діяльності підприємства, організації, регіону, країни в цілому. Це зміни інтелектуального потенціалу кадрового складу і сфери послуг.

Більш того, тотальна інноваційність – це і зміна уваги або неуваги до навколишнього середовища, до постачальників і споживачів вашої продукції або послуг. Відходу від моделі, в якій увага зосереджувалась на одному чи іншому, і переходу до моделі, де увага фокусується на досягненні і того, і цього одночасно. Не йдеться про створення умов розумного балансу. Йдеться про пріоритети «крайності», нехтуючи «усередненими» рішеннями.

Нові ролі неминуче вимагають нових знань. Експансія діяльності приводить не тільки і не стільки до необхідності концентрувати всі зусилля на власній компетентності, скільки скорочує час, який є у вас для реалізації власного потенціалу або наданих переваг. У соціальному середовищі, яке функціонує в режимі реального часу, здатність працювати на випередження не має ціни. Якщо у вас є чітке розуміння, що саме становить вашу компетентність, треба діяти із швидкістю світла.

Працювати швидко – це, звичайно ж, не тільки фізичний показник. Це питання кращої організації праці. У суспільстві, заснованому на знанні, мізки завжди отримують перемогу над м'язами. Бо, на думку вчених різних країн, в процесі суспільних відносин сукупний інтелектуальний потенціал використовується від 5 до 15%. А зараз уявіть собі, що виробничий потенціал був би завантажений на ті ж 5 – 15% [6].

Швидше – це означає вище рівень знань, це означає еластичніше наш мозок, це означає, ви наділені людським розумом. Сьогодні конкурують тільки на основі знань. Але, на жаль, знання недовговічні. Якщо ви їх вчасно не використовуєте, вони стануть даремними. Таким чином, ви або швидкі, або забуті. У нових міжособистісних і суспільних відносинах, в соціально-економічному аспекті, обмежень за швидкістю немає. Швидкість – це все, це – запорука успіху. Необхідність швидкого оновлення – це те, що застосовано до кожного, стоїть у всіх і кожного в будь-якій сфері діяльності.

Насильство – це спосіб привласнити особисту власність, закон – спосіб перетворити неупорядкований грабіж на контрольовану продуктивну роботу, право – спосіб поставити закон на службу суперечливим інтересам класу власників, гроші – спосіб придбати право, капітал – спосіб виробити гроші. Далі теорії немає, оскільки унікальність капіталу як виробничого відношення полягає в тому, що він є відношення, що самовідтворюється, є спосіб виробити самого себе.

Так навіщо щось шукати далі? Це питання і згубило нас – і не лише нас. А в ньому і міститься прірва помилок.

Уміння організувати роботу на основі новітніх знань – це мистецтво досягнення видатних результатів з використанням сукупного інтелектуального потенціалу на основі потоку творчих ідей.

Які ж критерії спроможності нашої стратегії?

Перш за все, давайте, подивимося, де ми знаходимося. Україна знаходить ся в ситуації активної запізнаної модернізації згори, політичним шляхом. Більш того, все виразніше виявляється порочний круг рецидивуючої модернізації як спроби зверху перерозподілити сфери впливу, перегляд актів приватизації державних об'єктів, переслідування не згідно з законом, а силою власті альтернативних дій і т. ін. Це все змушує постійно знаходити деякий, майже недосяжний, оптимум необхідних темпів економічних і політичних реформ і прийнятної соціальної їх ціни, що може як мати, так і не мати очевидного людського сенсу, соціальних відтінків і історичного майбутнього. Тому це дуже важко зрозуміти, це не сприймається. Визначити зміст, спрямованість цього потоку в цілому практично неможливо.

У природних стабільних процесах інерційні періоди розвитку геометрично збігаються з лінією історичного процесу, що відбувся, де вже не видно окремих відсічених гілок, що не «відбулися». Ці ж, штучно приведені до оптимуму реформи, йдуть наче «під кутом» до основної лінії, оскільки вони наповнені надмірними і хаотичними діями, різноспрямованими у відношенні до тенденції, що склалася.

Звідси, майбутнє як існуючі в суспільній свідомості соціальні цілі не просто суперечливе, але і розірване, розрізнене, оскільки в суспільстві слабшає інтеграція, і воно не набирає необхідної критичної маси загальноприйнятих цінностей [4].

Існування, саме існування, великого, достатньо кваліфікованого і недостатньо організованого для захисту своїх інтересів робочого класу і селянства, є прикладом непередбачуваності нашого майбутнього, в якому або економічний розвиток України буде успішним – а для цього є у нас і достатні природні та трудові ресурси, і могутні інтелектуальний, науковий і технологічний потенціали, високий рівень індустріального розвитку – або подальше зволікання, через загальну боротьбу за владу, і за ним подальше зубожіння викличуть непередбачувану поведінку і тих, хто працюють, і безробітних, результатом якого може бути тільки соціальний вибух або диктатура влади.

Ця непередбачуваність підсилюється масштабами національно-культурної неоднорідності соціальної формації, що ще більше ускладнює і без того слабку керованість соціумом, збільшенням економічних обмежень на розвиток промисловості, сільського господарства і підприємництва, відсутністю до недавнього часу збалансованого податкового кодексу, висмоктуванням ресурсів сільського господарства, (трудового і виробничого потенціалів села) зниженням до мінімуму і дискредитацією людського чинника. Особливості культури, система норм і цінностей нашого суспільства, його рівень духовності важко оцінити однозначно.

І все ж, незважаючи на таку слабку привабливість стану, в якому ми перебуваємо, чи є у нас якийсь шанс на його поліпшення? Так, є. Виходячи з результатів досліджень, в цілях виходу з процесу запізнілої модернізації, слід здійснити в найкоротший часовий відрізок ряд заходів соціально-економічного, політичного і організаційного характеру.

Основні з них такі.

По-перше, мобілізація соціального потенціалу суспільства, тобто сукупного інтелектуального потенціалу соціуму, енергії населення. Це може бути успішним тільки у випадку, якщо формуються і розвиваються мотиви соціально-економічної діяльності. У всьому світі вважається, що найбільш ефективною в цій ситуації є підприємницька мотивація. Соціальна форма цієї мотивації – приватний інтерес. Він заснований на не жорстко пов'язаному з трудовими відносинами і умовами праці способі отримання доходу і на найбільш сильній, накопичуваній перевазі – приватній власності на засоби виробництва.

Труднощі, що виникають при такому способі мобілізації соціального потенціалу, пов'язані, в першу чергу, з тим, що розвинена, тобто, ефективна і соціально прийнятна, підприємницька мотивація формується зовсім не відразу. Більш того, її первинні форми бувають малоефективними через сильну залежність від іноземного капіталу та від місцевої державної бюрократії, орієнтації тільки на надприбуток, через схильність обертати грошові накопичення в нерухомість, майно, а не в капітал або переводити останній і зберігати його в зарубіжних банках, що інвестує розвиток інших держав, а не своєї власної. Наголошується переважання на перших етапах самокорисливих інтересів, підступності, насильства, розмивання норм суспільної поведінки, корупції, фаворитизму.

І все ж зусилля мобілізації соціального потенціалу суспільства мають бути спрямовані не на боротьбу з цими труднощами, не на викорінювання їх із сві-

домості соціуму, а на формування в цій свідомості як класичних ознак соціального підприємництва – раціональності ставлення до світу цінностей і норм, правил поведінки, високого рівня домагань, готовності до ризику і повної відповідальності за свою долю, тобто, відмова від соціальної захищеності, – так і найбільш яскраво виражених сучасних ознак – високої політичної і соціальної культури, економічної освіченості і професійної компетентності, правової свідомості і високого рівня знань.

По-друге, створення гнучкої і динамічної соціальної структури: формування і розширення середніх верств населення, середнього класу соціуму як постійного природного джерела економічної активності, збільшення їх ролі в суспільстві, як у сфері економічній так і політичній.

Наголос тут необхідно робити на створенні стійкого соціального консенсусу між різними соціальними групами, між працедавцями і працівниками, між державою і підприємцями, між державою і профспілками, між підприємцями, працедавцями і профспілками, між приватним і державним та регіональними секторами економічної діяльності. Особливого значення може набувати при цьому використання культурних і національних традицій: сумлінності, працьовитості, відповідальності, образу мислення і дисципліни, яких нам не позичати.

Проте для вирішення завдання соціального консенсусу вирішальну роль відіграє розвиток політичної культури, свого роду, культури громадянськості, прояв якої важливий за активної участі мас у формуванні політичних і економічних рішень стратегічного плану. При цьому передбачається, що політична культура не тотожна політичній системі. Політична культура – це система сприйняття і пізнання індивідом соціально-політичного світу, своєрідна інформаційна база для локальних і стратегічних оцінок цього світу і визначення свого місця і ролі в соціально-політичних процесах, формування здібностей орієнтації і оцінки політичних рухів.

Саме розвиток культури громадянського суспільства на цьому етапі є однією з основних мотивацій мобілізації соціального потенціалу.

По-третє, формування правової свідомості соціуму і законодавчої бази. Як показує зарубіжний і сучасний вітчизняний досвід, найскладніше і найважче формується саме правова свідомість. Політична активність виникає достатньо швидко. Потреба в економічній компетентності формується значно повільніше, оскільки, з одного боку, без неї якийсь час ще можна обійтися, з іншого боку – наш народ не звик рахувати, за нього все це виконувала держава. Тому раціональне ставлення до своєї індивідуальної діяльності найчастіше порушується неконтрольованим прагненням до самоствердження, до перевищення самооцінки, насторожено-агресивним ставленням до найманої праці, до його організованої соціальної активності.

Правова свідомість громадян високорозвинутих держав базується на законодавчій базі, федеральних і відомчих актах. Правова свідомість вітчизняних підприємців часто будується за типом «подвійної моралі»: у якихось соціальних відносинах закону і «правил гри» дотримуються, в інших, як в гонитві за прибутком, збагаченням – ні або не обов'язково. Така правова необов'язковість, звичайно ж, пов'язана з тіншовим походженням їх ініціативної економічної діяльності. Природно, що такий зв'язок є соціально небезпечним через активне використання методів лобіювання, корупції, економічного насильства та інших видів протиправної і соціально несхвалюваної поведінки, що залучає до своєї сфери всі великі маси людей. Крім того, «тіншові» вдачі, привчаючи до надприбутку, не дають підприємницькій мотивації стати по-справжньому економічно ефективною.

У будь-якій високорозвиненій державі створено законодавчу базу, яка не тільки захищає підприємницьку діяльність, але і сприяє використанню результатів НДДКР на користь всієї економіки, для чого формуються механізми їх ре-

алізації в адміністративно-організаційному, інформаційному і технічному аспектах.

По-четверте, формування і активізація колективістської мотивації мобілізації соціального потенціалу суспільства, соціуму. Як правило, в основі цього завдання лежать цінності колективного інтересу і відповідальності, громадського обов'язку і соціальної рівності в процесах ініціативної творчої індивідуальної економічної діяльності.

Колективний інтерес може бути побудований на тій системі матеріальної і моральної винагороди, яка жорстко прив'язана до трудових зусиль колективу на основі цінності ініціативної індивідуальної економічної діяльності кожного і суспільної колективної власності, що складається з сукупності індивідуальної власності. Більшість західних соціологів і вітчизняних економістів вважають колективний інтерес, на відміну від приватного інтересу, менш природною, але більш сильною формою економічної зацікавленості. Та все ж багато хто концентрує увагу на пошуку тих форм суспільної власності, які могли б створювати справжню колективність, але з яскраво вираженою індивідуальністю, гарантованою правовою захищеністю. Йдеться про такий тип соціальних відносин, який формує колективний інтерес з яскраво вираженою індивідуалізацією як ефективним мотивом суспільної економічної діяльності.

Психологічні передумови для цього у нас мають глибоке соціальне коріння, і вони з покоління до покоління, з минулої соціальної формації до нової формації тільки зміцнюються. За роки нашої складної історії розвитку сформувався стійкий монолітний тип мотивації, який не вкладається ні в класичну північноамериканську схему, де мотивація «досягнення», заснована на індивідуалізмі, протиставляється мотивації «приналежності», ні в японську, де превалюють індивідуальні акценти, оскільки для найбільш ефективних наших працівників характерні, скоріше, безпосередньо колективістські, ніж індивідуалістичні орієнтації.

По-п'яте, створення ефективного механізму управління природним посиленням соціальної диференціації суспільства. Це відбувається, перш за все, за рахунок посилення стихійних процесів при розподілі і перерозподілі соціальних благ. І це ж пов'язано з неминучим в умовах радикальних змін в економіці відставанням соціальної інфраструктури, з необхідністю заморожування зарплати, зростанням інфляції і безробіття, що приводить до об'єктивної необхідності в серйозному скороченні соціальних програм.

Створюється ситуація посилення стихійної неконтрольованої диференціації, оскільки такий контроль може перешкодити накопиченню капіталу, збільшенню вкладень в економічний розвиток, підвищенню економічної активності в цілому.

Саме по собі зростання нерівності розглядається як негативний, такий, що дестабілізує суспільство, чинник. Тому потрібні ефективні важелі дії не тільки на збільшення соціальної диференціації, але і на можливості її зниження, яке відбувається через багато процесів: структурні зміни в економіці; науково-технічний розвиток, що відкриває нові економічні можливості; зростання рівня освіти населення, що полегшує вертикальну мобільність суспільства; активну перерозподільну політику.

По-шосте, створення механізму цілеспрямованого державного регулювання процесу зовнішньоекономічної взаємодії і його наслідків. Посилення соціального напруження відбувається через те, що суспільство переглядається «вибірково», тільки там, де це вигідно інвестуючій країні або фірмі, або міжнародній фінансовій організації. Тому міжгалузєва, міжрегіональна, міжпрошаркова нерівність збільшується. Причому держава-боржник, як правило, не має можливості успішно блокувати соціальну нестабільність, компенсуючи нерівність. А міжнародні організації-кредитори або інвестори висувають як прямі вимоги відмову від державного регулювання доходів і цін.

Крім того, іноземний капітал може активно виступати з місцевими державними елітами проти місцевих підприємців, так само, як і з останніми – проти перших. І в тому, і в іншому випадку важко досягти необхідного для стабілізації і мобілізації соціального потенціалу консенсусу в суспільстві, інтеграції його сил.

По-сьоме, створення ефективної системи оперативного управління процесами мобілізації соціального потенціалу, формування гнучкої соціальної структури і взаємодії як із зовнішнім середовищем, так і з внутрішнім соціальним середовищем.

Якщо управління не справляється з нестабільністю, не знаходить компромісів для мінливих інтересів різних груп, що перетинаються, не контролює ситуацію, воно виходить з під контролю, виникає соціальна криза, основні прояви якої – недовіра до соціальних інститутів, держави. За тотальної кризи з-під контролю управління виходить вся соціально-економічна система і її структура.

Виходячи з логіки і базової мотивації сьогоденної української влади, тобто, владної команди, незважаючи на її різноманітність і приналежність до різних партій і течій з їх мільярдними доларовими статками, вже сьогодні доводиться вирішувати три життєво- і смислоутворюючих питання:

- як легалізувати свої гігантські накопичення, що знаходяться в інших державах і інвестують чужий розвиток;
- як створити надійну систему, що дозволяє інвестувати власні кошти у власні або державні справи;
- як уникнути надмірної недружньої уваги правоохоронних органів своєї держави, США і Євросоюзу до гігантських накопичень, створених у той час, коли офіційна зарплата ніколи не перевищувала 50 тис. дол. на рік.

А якщо врахувати, що українська державність увійшла до нового етапу свого розвитку (юність позаду, починається непростий період зрілості), то від них буде потрібний якісно вищий рівень відповідальності, стратегічної далекоглядності і здатності сформулювати довгострокову доктрину розвитку. Доведеться узяти на себе повну відповідальність за реалізацію в найближчі 5–10 років певних системоутворюючих політичних, економічних і соціальних програм – від легітимації об'єктів приватизації до промислової модернізації – з метою якісного зниження енергомосткості виробництв і технологічного їх оновлення, що вимагає поставити загальнонаціональні інтереси над приватними.

Уміння організувати роботу на основі новітніх знань – це мистецтво досягнення видатних результатів з використанням сукупного інтелектуального потенціалу на основі потоку творчих ідей. Основою стратегії стають тісні виробничі зв'язки і уміння оперативно, в розраховуваному часовому інтервалі розкрити ініціативний творчий потенціал і спроектувати процедурно-технологічні процеси як максимального використання сукупного виробничого і трудового потенціалів, так і функціональних можливостей системи управління.

Це все примушує постійно знаходити деякий, майже недосяжний, оптимум необхідних темпів економічних і політичних реформ і прийнятної соціальної їх ціни. Вони можуть як мати, так і не мати очевидного людського сенсу, соціальних відтінків і історичного майбутнього. Тому їх дуже важко зрозуміти, вони несприйманні. Визначити зміст, спрямованість цього потоку в цілому практично не можливо.

Вони, як правило, відрізняються не лише і не стільки своїми внутрішніми властивостями, але і місцем в нерозчленованому історичному потоці. У природніх стабільних процесах інерційні періоди розвитку геометрично збігаються з лінією історичного процесу, що відбувся, де вже не видно окремих відсічених гілок, що не відбулися. Ці ж штучно приведені до оптимуму операційні підходи йдуть наче «під кутом» до основної лінії, оскільки вони наповнені надлишковими і хаотичними діями, різноспрямованими по відношенню до тенденції, що складається.

Звідси, наше майбутнє як соціальні цілі, що існують в суспільній свідомості, не просто суперечливе і розірване, розрізнене, оскільки в суспільстві слабшає інтеграція і воно не набирає необхідної критичної маси загальноприйнятих цінностей, але вимагає абсолютно нової формалізації.

Соціальна криза – це наслідок і одночасно причина некерованості соціальної системи, неефективності функціонування соціальних інститутів. У цих умовах насильство стає усе більш поширеним засобом вирішення соціальних проблем, вирішення соціальних конфліктів, відстоювання групових і індивідуальних інтересів. Яскравим прикладом цього є соціально-конфліктна ситуація з комунальними платежами. Ще не відомо, чим закінчиться і аграрна реформа.

По-восьме, створення умов, що перешкоджають виникненню авторитарного режиму. Ця можливість закладена не лише і не стільки в психологічній реакції людей на кризову ситуацію, в прагненні до соціальної впорядкованості, надійності, передбаченості за будь-яку ціну, скільки в створенні умов колективного політичного насильства типу «помаранчевої революції», яке зростає із зростанням нерівності доходів і з необхідністю політичних і цивільних прав. Проте і в політичному режиму є деякий критичний стан – період, коли він найбільш слабкий, оскільки переходить із стану низької репресивності до високої або навпаки. Тому найбільш серйозна політична нестабільність, найімовірніше, виникає в період стійкого режиму середньої репресивності, на тлі збільшення диференціації доходів і загального передивляння і раніше ухвалених законів, і раніше прийнятих рішень.

Та все ж слід усвідомити, що нова подоба суспільства, яке ми хочемо побудувати, складається, формується або проектується не у вигляді якоїсь універсальної схеми, організаційної моделі або оптимальної соціально-економічної системи, а як різноманіття «багатоколірних» моделей, систем і процесів, що відображають історичні тенденції, своєрідність культурних цінностей, духовного стану всього населення, на базі переосмислення і усвідомлення переосмисленого, всього накопиченого знання в галузі суспільних наук – в світі і, конкретно, в нашій країні. Будь-які перетворення і реформи, що не враховують цих обставин, мають тупиковий характер. Шлях до істини – лише через пізнання необхідного, усвідомлення пізнаного і наукове обґрунтування усвідомленого. Тому сьогодні таким важливим є заклик до науково обґрунтованої рішучості, до необхідності фундаментальних досліджень і узагальнень дослідженого, до боротьби з примітивізмом і поверховими поспішними думками, із спробами управляти на рівні нікчемних знань і дешевої публіцистики.

Вирішення питань щодо шляхів і закономірностей ефективного соціально-економічного розвитку тієї або іншої суспільної формації можливе лише за умови глибокого комплексного використання сучасної методології пізнання процесів суспільного розвитку взагалі, усвідомлення пізнаного в конкретному вимірі і наукового обґрунтування процесів розвитку на підставі економічних показників «за фактом», а не «за прогнозом».

Список використаної літератури

1. Большой экономический словарь. – 2-е изд., перераб. и доп. – М: «Большая Российская энциклопедия»; – СПб.: «Норинт», 1999. – 1456 с.
2. Булгаков С.Н. Философия хозяйства / С.Н. Булгаков. – М.: Новые технологии, 1999. – 367 с.
3. Лесков Л.В. Знание и власть. Синергетическая кратология / Л.В. Лесков. – М.: СИНТЕГ, 2001. – 100 с.
4. Ляшенко В.И. Регулирование развития экономических систем: теория, режимы, институты / В.И. Ляшенко. – Донецк: ДонНТУ, 2006. – 668 с.

5. Ткаченко В.А. В поисках новой парадигмы отношений общественного развития / В.А. Ткаченко // Вісник економічної науки України. – Донецьк: ІЕП НАН України, 2007. – № 1. – С. 159–164.

6. Туган-Барановский М.И. Политическая экономия / М.И. Туган-Барановский. – К.: Наукова думка, 1994. – 263 с.

В статье раскрывается философия видения системы компетенций формирования инновационного роста интеллектуального потенциала общества на основе построения гражданского общества, базирующегося на творческой инициативной экономической деятельности всех субъектов общества.

Ключевые слова: интеллектуальный потенциал, творческая деятельность, экономический механизм, биоэнергосистема, природа свободы.

Planning philosophy of the system of actions at forming of bases of intellectual potential growth of society and nature of some subjects and society on the whole opens up in the work.

Key words: intellectual potential, creative activity, economic mechanism, bioenergy system, nature of freedom.

Надійшло до редакції 5.04.2012.